

НАРОДНИОТ ИДЕАЛ НА МИСИРКОВ ПРОЧИТАН ДЕНЕС ВО ОДНОС НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК

Апстракт: Според Мисирков, секој член на некоја општина или на некое другарство има извесен долг и извесни права кон и од нив. Тие права и тој долг бараат од поединецот да се одрече од некои свои права и интереси за да посвети дел од своите сили на општата корист на заедницата. Долгот кон народот и татковината зависи од историските прилики кои ги преживува еден народ и една држава. Во историските околности во кои живееше Мисирков, тој успеа да го дефинира долгот кон својот народ и да го определи народниот идеал кон чие остварување, според него, треба да се стреми секој осознаен човек. Делото „За македонските работи“ е негов прилог кон остварувањето на тој народен идеал. Во него, свое место најде и прашањето за литературниот јазик, разгледано согласно со историските околности во кои се постави. Читајќи го Мисирков, особено неговото поимање на народниот идеал, ќе се обидеме да ги определиме историските околности во кои живее современиот македонски литературен јазик и предизвиците со кои се соочува, со цел да ги определиме насоките во кои треба да го негуваме, одржуваме и развиваме современиот литературен јазик, како духовно наследство на македонскиот народ и залог за зачувување на неговиот идентитет.

Клучни зборови: народен идеал, литературен јазик, јазична култура, јазичен статус, норма

Мисирков е творец на македонската национална програма во периодот на почетокот на 20 век. Тој е врвен интелектуалец, школуван историчар и филолог, со извонредно чувство на љубов и ангажираност кон татковината. Неговата книга „За македонските работи“¹ може да се препрочитува. Таа, со методолошкиот приод на проблемите со кои Мисирков се зафаќа, е секогаш актуелна. Од оваа книга, најпрвин ќе го изделиме поимот за народен идеал.

Според Мисирков, секој човек, како член на некоја „обштина“ или некое „другарство“ има извесен долг и извесни права кон и од нив. Секој член на една заедница потребно е да се одрече од некои свои права и интереси за да посвети дел од своите сили на општата корист на таа заедница. Тоа е долгот кон народните интереси. Секако, и поединецот за возврат добива заштита на своите лични интереси, во оние сфери каде не се доволни само неговите сили. Долгот кон народот, според Мисирков е тесно врзан со долгот кон татковината. Долгот кон татковината и кон народот, до неговото остварување Мисирков го нарекува народен идеал и според него, кон остварувањето на народниот идеал треба да се стреми секој свесен, осознаен човек.

¹ Во текстот ќе се повикуваме на јубилејното издание на оваа книга по повод стогодишнината од раѓањето на авторот, издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, од 1974 година.

Народниот идеал се менува во зависност од историските околности. „... тоа што денеска било народен идеал, утре по негоото осашчествуаи'е, ќе остапит место на друг, за кој понапред малу се мислело“ (Мисирков 1974: III). Историските околности може да постават барања и за коренито изменување на народните идеали.

Од различни членови на заедницата, од различни активисти, народниот идеал може да биде разбран различно. Затоа, според Мисирков, потребно е нешто како јавна дебата, дискусија, јавна расправа. „Кој нај верно ѝет разбрал истинскиот и нај пратиот народен идеал се видит со порамнуаи'ето на разбираи'ето на народниот идеал од разни лица“ (Мисирков 1974: III). Во таа расправа, во таа јавна дебата, народните идеали треба да бидат изложени усно „или на книга“. Така е родена и книгата „За македонските работи“. „Така разбираи'ки долгот кон таткоината, ѝас се решиф, прво, да изложам мојето разбираи'е на народните идеали на македонците во ѝеден ред расудуаи'а, прочитени во Петроградското Македонско Словенско Научно-литературно Другарство „Св. Климент“, а после и да ѝ напечатам во таа книга, каде сет поместени и расудуаи'а, не прочитени во упоменатото другарство. Со тоа мисл'ам да исполнуам, спроти мојите сили, еден дел од мојот долг кон народот мој и кон таткоината ми“ (Мисирков 1974: IV).

Изложувајќи ја својата национална стратегија и платформа во книгата за „Македонските работи“, Мисирков нужно се зафаќа и за прашањето на литертурниот јазик. Тогашните историски околности беа такви, што на Мисирков му наложија при изборот на дијалектната основа на македонскиот литературен јазик да мора да се избори со пропагандите од соседните земји. Тоа беше народниот идеал што се постави пред творецот на македонската национална платформа и втемелувачот на прашањето за литературниот јазик. Мисирков ги бара и потенцира кај македонскиот народ оние квалитети и особини кои ги нема кај другите балкански народи, кои му се својствени само нему. Тој е свесен дека „секој диалект, поддиалект, гоор и подгоор“ може да се употреби во книжевна форма, како книжевен јазик. Привилегијата еден дијалект да стане орган на литературната реч, според Мисирков, не се должи на неговите естетски предности и квалитети (кои немаат лингвистичка, туку имаат психолошка основа), туку на практични причини: барањата кои ги поставуваат историските и културните околности. Токму поради овие причини, Мисирков за основа на литературниот јазик го предлага централното наречје: велешките, прилепските, битолските и охридските говори. Неговите аргументи за овој избор се следните: овие говори се најоддалечени

од српско и од бугарско влијание, градот Битола, како што самиот Мисирков вели, ја зазема улогата на престолнина во Македонија, а старите престолнини Преспа и Прилеп, и седиштето на Охридската архиепископија, имаат, според Мисирков, историски права на тоа. На тој начин Мисирков го образложува своето гледање на потребата и основањето на литературниот јазик за Македонците². Тоа е и еден сегмент од неговото разбирање на народниот идеал, поставен пред македонскиот народ во тогашните историски и културни околности, изложен во книгата „За македонските работи“.

Да се вратиме на народниот идеал, но во денешни услови. Денес македонскиот литературен јазик е веќе формиран. Кој е денешниот народен идеал кој треба да се оствари во однос на литературниот јазик? За да го определиме народниот идеал, ќе се запознаеме со поимот јазичен статус, онака како го дефинираат застапниците на посебната (социо)лингвистичка дисциплина – јазична политика и планирање³. Во теоријата на јазична политика и планирање, под поимот јазичен статус се подразбира перципираната релативна вредност на еден јазик која што е во врска со социјалната полезност на тој јазик. Социјалната полезност, вредност на јазикот, опфаќа два моменти: т.н. пазарна вредност на јазикот, како средство за комуникација во средината и низа субјективни карактеристики кои се во врска со општествената јазична култура (Ricento 2006: 5). Ваквото поимање на јазичниот статус ја открива реалната улога што ја има јазикот во една говорна заедница или држава. Теоретичарите од оваа област нагласуваат дека статусот на јазикот не зависи исклучиво и неопходно од легалниот статус што јазикот го добива од државата преку извршните, законодавните и правните рамки. Тоа е неопходниот минимум. Централните елементи во градењето на јазичниот статус бараат повеќе од законска одлука: тие се главно вонлингвистички и на некој начин супра-легални. Тука влегуваат естетски, психолошки, идеолошки фактори. Што се однесува до идеологијата како фактор во достигнувањето на јазичниот статус, во повеќејазичните средини, јазичното планирање во доменот на еден јазик има реперкусии врз статусот на другите јазици и етнолингвистички групи. Тоа влијае на односите на моќ меѓу различните јазични, социополитички и економски групи.

² Во книгата „За македонските работи“ Мисирков се зафаќа и со прашањето за правописот - принципот на кој треба да се заснова правописот и со прашањето за богатењето на речникот на литературниот јазик, прашања кои беа реактуелизирани во слободна Македонија по Втората светска војна.

³ Повеќе на овие теми в. Ricento (ed.) 2006.

Јазичната политика и јазичното планирање можеме да ги доведеме во врска со поимот народен идеал на Мисирков. Треба да се согледа она што е историска и културна околност во која живее даден народ и неговиот јазик и согласно со тоа да се определи народниот идеал: да се определи, барем во однос на јазикот она што треба да биде јазична политика и јазично планирање.

Без да навлегуваме во анализи на околностите во кои живее денешниот македонски литературен јазик (за ова повеќе в. Николовска 2012), ќе се задржиме на еден битен сегмент за статусот на еден јазик (опфатен и од самата негова дефиниција), а тоа е јазичната култура. Јазичната култура го покажува реалниот статус на еден литературен јазик во општеството. Таа е одраз на грижата на државата за јазикот и одраз на ставовите (естетски, психолошки, па дури и идеолошки) на заедницата што го користи тој јазик. Важноста на јазичната култура ја согледуваат и социолингвистите од крајот на дваесеттиот век, кога ги дефинираат фазите во развојот на една литературнојазична норма (Radovanović 1979: 85). По кодификацијата на нормата, тие дефинираа седум фази кои го следат нејзиниот животен век: елаборација (разработка) на нормата, акцептуација (прифаќање) на нормата, имплементација (примена) на нормата, експанзија (ширење) на нормата, нејзина култивација (негување), евалуација (оценување) на нормата и евентуално нејзина реконструкција. Да се запрашаме на која фаза од развојот на нормата се наоѓаме денес? Нормата на стандардниот македонски јазик е прифатена и раширена и се применува на целата територија⁴ на Република Македонија. Останува да се задржиме на две фази: разработка и култивација. Не можеме да кажеме дека кога сме го кодификувале јазикот сме ја разработиле нормата еднаш за секогаш. Нормата се соочува со енормен развој во општеството и тоа во различни негови сегменти. Таа треба да одговори на промените во општествено - политичкиот живот (на пример, во законодавството усогласување со европските закони), да одговори на брзиот научен и технолошки развој, на културните влијанија. Тоа значи дека таа се соочува со потреба од брзо решавање на термилошки проблеми, влијанија од јазици на други административни и културни центри. Овие прашања треба да ги решава во од, следејќи ги брзите промени. Нормата на стандардниот јазик никогаш не е до крај разработена. Но што е со прашањето за нејзината култивација? Каква е јазичната култура кај нас? Каков статус му даваме на

⁴ Прашањето за употребата на албанскиот јазик и реперкусиите, доколку ги има, на оваа употреба врз статусот на македонскиот јазик се предмет на посебна социолингвистичка студија.

македонскиот јазик и посебно на македонскиот стандарден јазик? Двете прашања заслужуваат посебни студии. На пример, за тоа каков е стаусот на македонскиот јазик во образовниот систем? Со колку часови е застапен? Со кои наставни содржини? Каков е односот на застапеноста на македонскиот јазик во однос на странските јазици? Колку се посветува внимание на јазикот, а колку на литературата на часовите по македонски јазик? Зошто овие две подрачја не се разделени, ако треба да бидат разделени? Дали ни е потребен предмет култура на изразувањето и на кој степен од образовнието итн. Колку образовниот систем гради љубов кон мајчиниот јазик и градење на свесен однос кон него? Сите овие прашања зборуваат за тоа каков статус му даваме на македонскиот јазик надвор од пропишаните законски рамки со кои се регулира неговата употреба.

И на крај каква ни е јазичната култура? Постои ли еден вид на естетска свест за употребата на македонскиот јазик? Дали се срамиме ако не зборуваме литературно? Состојбата во реалноста, без некоја поголема анализа, покажува дека култивацијата на нормата на стандардниот јазик е фаза на која можеби и не сме започнале да работиме. Таа подразбира постоење на државни стратегии за нејзино остварување. Активно вклучување на целата општествена јавност во градењето на култура на говорот. И не само на говорот, туку и на пишувањето. Користењето на кирилицата во овој напредок на технолошки средства станува сè попроблематично (се нема време да се смени фонт, поддршка, особено при брзата електронска комуникација). Градењето на јазична и писмена култура се покажува како неопходен сегмент од развојот на нашиот литературен јазик. Љубовта кон мајчиниот јазик треба да се изгради како примарна вредност, пред потребата од познавање на денешниот веќе на глобално ниво раширен англиски јазик. За да се зачува идентитетот. Тоа треба да биде, според мене, денешниот народен идеал. Зачувување на идентитетот преку градење на љубов кон мајчиниот јазик и градење на соодветна јазична култура. Со соодветено изградени јазична политика и јазично планирање.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мисирков, К. П. 1974. За македонските работи. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје (јубилејно издание по повод стогодишнината од раѓањето на авторот).

2. Николовска, В. 2012. Литературните јазици во современ контекст. Годишен зборник на Филолошкиот факултет при ДУ „Гоце Делчев“ – Штип, год. 3, том 3.
3. Radovanović, M. 1979. Sociolingvistika. Beograd: BIGZ.
4. Ricento, Th. 2006. Theoretical Perspectives in Language Policy: An Overview. In: Thomas Ricento, ed. An Introduction to Language Policy: Theory and Method. Blackwell Publishing.